

КИЖИНИҢ ЭРГЕЛЕРИНИҢ БҮГҮ-НИИТИ УГУУЛГАЗЫ

1948 чылдың декабрь 10-да Чиңгине Ассамблеяның 217 А (III) резолюциясы-биле хүлээп лдынган болгаш чарлаттынган

КИИРИЛДЕ

Кижиге төрөлгөтөн аймааның бүгү кежигүннеринин кижиге мөзүзүн, оларның дең болгаш казып болбас эргелерин хүлээп көөрү хосталганың, чөптүг чоруктуң база бүгү-ниити тайбыңның үндезини болурун кичээнгейге албышаан; база

кижиниң эргелеринге тоомча чок болгаш көөр хөөн чок чоруктуң кижиге төрөлгөтөнниң сагыжын аартып дүвүрөткөн дерзии үүлгөдиглерге чедиргенин база кижилер сөстүң болгаш үзөлдөргө хосталгазынга эргелиг, коргуушкун болгаш түрөгдөлдөн хостуг делегейни тургузары кижилерниң бедик чүткүлү кылдыр чарлаттынганын кичээнгейге албышаан; база

кижиниң эргелери хоойлуга кижиге ужур-дүрүм чок чагыргага болгаш дарлалгага удур сөөлүг арга кылдыр тура халыышкын ажыглаар ужурга таварышпас кылдыр камгалаттынган турарының эргежок чугулазын кичээнгейге албышаан; база

чоннар аразынга эп-найыралдыг харылзааларның сайзыралын деткиириниң эргежок чугулазын кичээнгейге албышаан; база

Каттышкан Нацияларның чоннарының кижиниң кол эргелеринге, кижиге мөзүзүнге болгаш үнезинге база эр болгаш херээжен кижилерниң дең эргелиинге бүзүрелин Уставта бадыйткаанын база улам хостуг байдалга социал депшилгени болгаш амыдыралдың байдалдарын экижидерин деткиирин шиитпирлээнин кичээнгейге албышаан; база

кежигүн-күрүнелерниң Каттышкан Нациялар Организациясы-биле кады ажылдавышаан, кижиниң эргелерин болгаш кол хосталгаларын бүгүденин хүндүлээрин база сагырын чедип алырынга деткимче бээрин хүлээнгенин кичээнгейге албышаан; база

бо эргелерниң болгаш хосталгаларның характерин бүгүденин угаап билири ол хүлээлгени долuzu-биле күүседиринге улуг ужур-дузалыг болурун кичээнгейге албышаан,

Чиңгине Ассамблея

Кижиниң эргелериниң бо бүгү-ниити угуулгазын бүгү чоннарның болгаш күрүнелерниң күүседир дээш кызыдар ужурлуг база кижиге бүрүзү болгаш ниитилелдин орган бүрүзү ук Угуулганы доктаамал кичээнгейге албышаан, чырыдылга болгаш өөредилге аргалары-биле ук эргелер биле хосталгаларны хүндүлээрин деткиир, национал болгаш улустар аразының депшилгелиг хемчеглерин ажыглап тургаш, Организацияның кежигүнү күрүнелериниң база ол күрүнелерниң юрисдикциясында турар девискээрлерниң чоннарының аразынга оларны бүгүденин хүлээп көөрүн база үрө-түңнелдиг боттанырын деткииринче угланган сорулга кылдыр чарлап тур.

1 чүүл

Бүгү кижилер хостуг база мөзүзү болгаш эргелери дең кылдыр төрүттүнөр. Оларга угаансарыыл болгаш арын-нүүр бердинген болур болгаш олар бот-боттарынга акы-дуңмалышкы хамаарылганы көргүзөр ужурлуг.

2 чүүл

Кижиге бүрүзү ук Угуулгада чарлаттынган бүгү эргелерге болгаш хосталгаларга язы-сөөгү, кижиниң өңү, эр-херээжени, дылы, чүдүлгези, политиктиг болгаш өске-даа үзөлдери, национал болгаш социал ызыгууру, өнчү-хөрөңгизи, аңгы болгаш өске-даа байдалдардан хамаан чокка эргелиг.

Оон аңгыда, кижини оон хамааржып турары күрүнениң азы девискээрниң политиктиг, хоойлу-дүрүм азы чоннар аразында статусун, ук девискээрниң хамаарышпазын, өскөлөргө харагалзалында турарын, бот-башкарылга чок азы бот-дугуннаашкынында кандыг-бир кызыгаарлыг бооп турарын барымдаалап ылгаар чорук турбас ужурлуг.

3 чүүл

Кижиге бүрүзү амыдырап-чурттаар, хостуг болур болгаш дээп болбас эргелиг.

4 чүүл

Кым-даа кулданыгга азы хостуг эвес байдалга туттунмас ужурлуг; кулданыгның болгаш кул садарының бүгү хевирлери хоруглуг.

5 чүүл

Кым-даа эрии-шаажыга азы каржы, кижизиг эвес азы оон кижиге мөзүзүн дорамчылаан аажылалга болгаш шииткелге таварышпас ужурлуг.

6 чүүл

Кижиге бүрүзү каяа-даа чорааш, оон тускай субъект эргелиин хүлээп көөрүнге эргелиг.

7 чүүл

Бүгү кижилер хоойлу мурнунга дең эргелиг база хоойлуга кандыг-даа ылгал чокка, дең камгаладыр эргелиг. Бүгү кижилер ук Угуулганы хажыдып турар ылгай көрүүшкүндөн база ындыг ылгай көрүүшкүннү кылырынче күткүлгөдөн дең камгаладыр эргелиг.

8 чүүл

Кижиге бүрүзү конституция азы хоойлу езугаар көрдүнгөн кол эргелери хажыттынган таварылгаларда долу эргелиг национал шүүгүнүн оон эргелерин катап үрө-түңнелдиг тургузуп бээринге эргелиг.

9 чүүл

Кым-даа барымдаа чок хоругдалга, тудуп хоругдаашкынга азы ойладышкынга таварышпас ужурлуг.

10 чүүл

Кижиге бүрүзү оон эргелерин болгаш хүлээлгелерин тодарадып бээринге база аңаа онааштырып турар кем-херек буруудадышкынының барымдаалыын тодарадырынга база оон херээн хамаарышпас болгаш тала тыртпас шүүгүнүн ажык болгаш чөптүг чоруктуң бүгү негелделерин сагывышаан, сайгарып көөрүнге эргелиг.

11 чүүл

Кем-херек үүлгөткөн деп буруудаттырып турар кижиге бүрүзү камгалалдың бүгү аргаларын хандырып берип турар ажык шүүгү сайгарылгазынга оон буруулуу хоойлу езугаар тодараттынмаан шаанда буруу чок деп санадыр эргелиг.

Кым-даа болуп турган үезинде национал хоойлулар азы чоннар аразының хоойлу-дүрүмү-биле кем-херек үүлгөдишкени болбайн турган кандыг-бир кылдыныглардан азы чүнү-даа кылбаанындан үнгөн үүлгөдиг дээш шииттирбес ужурлуг. Ол ышкаш үүлгөдигниң болган үезинде берип болур турган кеземчеден аар кеземче бээри болдунмас.

12 чүүл

Кым-даа оон амы-хууда болгаш өг-бүлө чуртталгазынче туразында холгаарлаашкынга, бажың-балгадынга дээп болбазынга, чагаалажыышкынының чажыт чорунга азы ат-алдары болгаш репутациязынга шоглаашкынга таварышпас ужурлуг. Кижиге бүрүзү хоойлуга ындыг холгаарлаашкын азы шоглаашкыннардан камгаладыр эргелиг.

13 чүүл

Кижиге бүрүзү кайы-бир күрүнениң кызыгаарының иштинге хостуг чоруур болгаш бодунга чурттаар черни шилип алыр эргелиг.

Кижиге бүрүзү кандыг-даа чурттан, оон иштинде бодунун чуртундан база үнүп чоруур база бодунун чуртунче ээп кээр эргелиг.

14 чүүл

Кижі бүрүзү истеп сүрүүшкүндөн хоргадалды өске чурттардан дилээр база ол хоргадалды ажыглаар эргелиг.

Бо эрге политиктиг эвес үүлгедиг азы Каттышкан Нациялар Организациязының сорулга болгаш принциптеринге удурланышкак кылдыныглар дээш истеп сүрүп турар таварылгада ажыглаттынмас.

15 чүүл

Кижі бүрүзү хамааты болур эргелиг.

Кым-даа хамааты эргезинден азы хамааты эргезин солуур эргезинден үндезин чокка казытпас ужурлуг.

16 чүүл

Назы четкен эр болгаш херээжен кижилер азы-сөөк, националы азы чүдүлгезиниң аайыбиле кандыг-даа кызыгаарлаашкын чокка өгленип, бодунуң өг-бүлезин тургузар эргелиг. Олар бадыланышканынга хамаарыштыр, бадылалдыг турган үезинде база ону күш чок деп санаан үезинде дең эргелерни ажыглаар.

Бадылажышкын чүгле өгленчип турар ийи таланың хостуг болгаш бүрүн дугуржулгазыбиле бооп болур.

Өг-бүле ниитилелдиң чайгаар болгаш үндезин үрү болур база ниитилел биле күрүнениң талазындан камгаладыр эргелиг.

17 чүүл

Кижі бүрүзү өнчү-хөреңгизин чааскаан-даа, өскелер-биле кады-даа эдилээр эргелиг.

Кым-даа өнчү-хөреңгизин үндезин чокка хавыртпас ужурлуг.

18 чүүл

Кижі бүрүзү бодалдың, арын-нүүрнүң болгаш чүдүлгениң хосталгазынга эргелиг; бо эргеге бодунуң чүдүлгезин азы үзелдерин өскертириниң хосталгазы база бодунуң чүдүлгезин азы үзелдерин чааскаан-даа, өскелер-биле кады-даа хөйгө азы аңгы кылдынган өөредилге, мөргүл база шажынчы болгаш ритуалдыг езулалдар дамчыштыр нептередириниң хосталгазы хамааржып турар.

19 чүүл

Кижі бүрүзү үзелдерниң база оларны хостуг илередириниң хосталгазынга эргелиг; бо эргеге бодунуң үзелдеринге моондак чокка бүзүрөп сагыыр база күрүне кызыгаарларындан хамаан чокка база кандыг-даа арга-биле информация болгаш идеяларны дилээр, алыр база тарадыр хосталга хамааржып турар.

20 чүүл

Кижі бүрүзү тайбың чыыш болгаш каттыжышкыннарның хосталгазынга эргелиг.

Кым-даа кайы-бир каттыжышкынга киреринге чыгатпас ужурлуг.

21 чүүл

Кижі бүрүзү бодунуң чуртунуң удуртулгазынга боду дорт азы хостуг ёзу-биле сонгуттурган төлээлекчилерни дамчыштыр киржир эргелиг.

Кижі бүрүзү бодунуң чуртунга күрүне албанынга дең кирер эргелиг.

Чоннуң күзел-соруу чазактың эрге-чагыргазының үндезини болур ужурлуг; бо күзелсорук албан ниити болгаш дең чажыт бадылаашкын аргазы-биле азы сонгуурунуң хосталгазын хандырып турар дең чергелиг өске хевирлер дузазы-биле эрткен болгаш хажыдышкын кылдынмаан өйлеп-өйлеп болур сонгулдаларга илереп кээр ужурлуг.

22 чүүл

Кижі бүрүзү ниитилелдиң кежигүнү болганда, национал күжениг болгаш чоннар аразында кады ажылдажылганың ачызында күрүне бүрүзүнүң курлавырлары болгаш тургузуунга дүүштүр кижі мөзүзүн баксыратпайн тударынга база экономика, социал болгаш культура адырларынга хостуг сайзыраарынга эргежок чугула социал хандырылга алырынга база эргелери боттанган турарынга эргелиг.

23 чүүл

Кижі бүрүзү ажылдаар, ажылды хостуг шилип алыр, ажылдаар байдалының чөптүг болгаш таарымчалыг болурунга база ажыл чок чоруктан камгалалга эргелиг.

Кижі бүрүзү кандыг-даа ылгай көрүүшкүн чокка дең ажыл дээш дең төлевир алыр эргелиг.

Ажылдап турар кижі бүрүзү бодунуң болгаш өг-бүлезиниң кижі мөзүзүнге төлептиг амыдыралды тудар чөптүг болгаш сеткилди хандырып турар база херек апарганда социал хандырылганың өске хевирлеринден немелделиг төлевирни алыр эргелиг.

Кижі бүрүзү бодунуң эргелерин камгалаары-биле профессионалдыг эвилелдер тургузар база профессионалдыг эвилелдерге кирер эргелиг.

24 чүүл

Кижі бүрүзү дыштанылгага база хостуг үеге эргелиг, ооң иштинде ажыл хүнүн шын кызыгаарлаарынга база өйлеп-өйлеп бээр төлевирлиг шөлээге эргелиг.

25 чүүл

Кижі бүрүзү амыдыралдың, ооң иштинде аыш-чемнин, идик-хептиң, чурттаар орансаваның, эмчи ажаалгазының база эргежок чугула социал хандырылганың ооң бодунуң болгаш өг-бүлезиниң кадыкшылын баксыратпайн тударынга база чаагай байдалын хандыраарынга четчир деңнелдиг болурунга эргелиг база ажыл чок артканда, аараанда, инвалид апарганда, дулгуяк калганда, назылап кыраанда азы оон хамаарышпас байдалдарда амыдыраар аргаларын чидиргенде, хандырылга алыр эргелиг.

Ие болуру болгаш чаш назын тускай ажаал-тежээл болгаш дуза алырынга эргени берип турар. Бүгү уруглар, өг-бүлөгө азы сураc төрүттүнгенинден хамаан чокка, дөмей социал камгалалды алыр ужурлуг.

26 чүүл

Кижі бүрүзү өөренир эргелиг. Өөредилге бети дизе эге болгаш ниити өөредилгеге хамаарыштыр халас болур ужурлуг. Эге өөредилге албан болур ужурлуг. Техниктиг болгаш профессионалдыг өөредилге бүгүдөгө белен чедингир болур ужурлуг база дээди өөредилге кижі бүрүзүнүң салымныының аайы-биле бүгүдөгө бир дөмей чедингир болур ужурлуг.

Эртем-билиг кижиниң долу сайзыралынче болгаш кижиниң эргелеринге база хосталгаларынга хүндүткелди бедидеринче угланган болур ужурлуг. Эртем-билиг бүгү чоннарның, сөөк-язы база шажын бөлүктериниң бот-боттарын билчиринге, өскелерниң бодалдарын, чүдүлгө-сүзүглелдерин хүлээп билиринге, эп-найыралдыг чорукка база Каттышкан Нациялар Организациязының тайбыңны деткээн ажыл-чорудулгазынга деткимчени бээр ужурлуг.

Ада-ие улус боттарының назы четпээн уругларының өөредилгезиниң хевирин чугулалап шилиир эргелиг.

27 чүүл

Кижі бүрүзү ниитилелдиң культура амыдыралынга хостуг киржир, уран чүүлден таалал алыр, эртем депшилгезинге киржир болгаш ооң кежиктерин ажыглаар эргелиг.

Кижі бүрүзү автору бооп турары эртем, чогаал болгаш уран чүүл ажылдарының түңнели болур моральдыг болгаш материалдыг эрге-ажыы

камгалаттынган туарынга эргелиг.

28 чүүл

Кижі бүрүзү ук Угуулгада айыттынган эргелер болгаш хосталгаларны долузү-биле хандырып турар социал болгаш улустар аразының корум-чурумунга эргелиг.

29 чүүл

Кижі бүрүзү ооң хостуг болгаш долү сайзыралын хандырып болур ниитилелдің мурнунга хүлээлгелерлиг.

Кижі бүрүзү бодунуң эргелерин болгаш хосталгаларын боттандырып тургаш, хоойлу ёзугаар өске кижилерниң эргелери биле хосталгаларын болур-чогууру-биле хүлээп көөрүн база хүндүлээрин хандырап база демократтыг ниитилелге мөзү-шынарның чөптүг негелделерин, хөй-ниити чурумун болгаш ниити чаагай байдалды хандырап сорулга-биле тодараттынган чүгле ындыг кызыгаарлаашкыннарга таваржыр ужурлуг.

Ол эргелерниң болгаш хосталгаларның боттандырышышкыны кандыг-даа таварылгада Каттышкан Нациялар Организациязының сорулга болгаш принциптеринге удурланышкак болбас ужурлуг.

30 чүүл

Ук Угуулгада чүү-даа чүве кайы-бир күрүнеге, бөлүкке азы тус кижилерге ук Угуулгада айыттынган эргелер болгаш хосталгаларны узуткаарынче угланган ажилдар чорударынга азы кылдыныглар кылырынга эрге берип турар деп тайылбырлаттынып болбас.